

Любов ВАРОДА

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Розкрито значення статутного капіталу банківської установи у механізмі формування власного капіталу. Проаналізовано динаміку обсягів капіталу і статутного капіталу банків України. Вказано проблеми та шляхи вдосконалення механізму формування статутного капіталу комерційних банків.

The importance of the authorized capital of a bank the mechanism of formation of its own capital is covered. The dynamics (changes) of amount of the capital and authorized capital of banks in Ukraine are analysed. Factors of protection of the own capital in some banks of Ukraine. The problems and the ways of improvement of the mechanism of formation of the authorized capital in commercial banks are specified.

Капітал банківської установи становить фінансову базу її розвитку, оскільки має чітко виражену правову основу та функціональну визначеність. У період створення банківської установи єдиним джерелом власного капіталу є статутний капітал. Тому постає завдання розглянути призначення та механізм формування статутного капіталу банківської установи, а також питання щодо шляхів його вдосконалення.

Питання механізму формування власного капіталу банківської установи, зокрема його складового елементу – статутного капіталу, на сьогоднішній день розглянуто в дослідженнях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: Л. М. Алексеєнко, М. Д. Алексеєнко, А. П. Вожжова, О. В. Васюренко, О. І. Клименко, А. М. Мороза, Ф. С. Мишкіна, С. М. Павлюк, П. Роуза та багатьох інших вчених. Однак специфічність ме-

ханізму формування статутного капіталу та шляхів його вдосконалення повністю не досліджено й не розкрито, тому залишається доцільним і надалі продовжувати наукові дослідження у цьому напрямку, оскільки зазначена проблема на сьогоднішній день залишається досить актуальною.

Мета дослідження полягає у розгляді окремих проблемних питань, які стосуються процедури формування статутного капіталу комерційного банку та шляхів його вдосконалення.

Проаналізувавши існуючі підходи до трактування сутності поняття “статутний капітал” [1; 2; 4; 5; 6], наведемо визначення, яке, на нашу думку, більш точніше розкриє риси статутного капіталу та дасть змогу розкрити порядок його формування: статутний капітал – це вартість вкладів учасників (засновників, акціонерів) банку, внесених з метою

формування його активів для початку чи подальшої банківської діяльності, а також гарантування інтересів вкладників та кредиторів банку [1].

Статутний капітал банківської установи є головною складовою власного капіталу банку, оптимальний рівень якого має становити 15–50% власного капіталу. Це є свідченням помірної залежності від акціонерів банку, а також достатньої наявності власного капіталу для інвестування в розвиток банківської установи [11, 11]. Формування статутного капіталу банку здійснюється відповідно до законів України “Про господарські товариства”, “Про цінні папери та фондову біржу” шляхом випуску та відкритого продажу іменних (простих і привілейованих) акцій – для банків у формі ВАТ або ЗАТ або за рахунок внесків коштів засновників у вигляді паїв, розмір яких визначає ступінь відповідальності кожного з них – для банків у формі ТзОВ [7, 80].

Статутний капітал банку формується відповідно до вимог Закону України “Про банки та банківську діяльність” (ст. 31) [6], засновницьких документів з урахуванням вимог іншої нормативно-правової бази України. Відповідно до зазначеного Закону України встановлюється мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банківської установи. Розмір статутного капіталу залежить від організаційно-правової форми та територіального охоплення діяльності банку. Згідно з Положенням НБУ “Про порядок створення, державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень” від 31.08.2001 р. № 357, мінімальний розмір статутного капіталу на час реєстрації банку має бути не меншим:

- 1 млн. євро для місцевих кооперативних банків;
- 3 млн. євро для регіональних банків;
- 5 млн. євро для міжрегіональних банків [10].

Слід також зазначити, що Національному банку України надано право встанов-

лення для окремих банківських установ (залежно від їх спеціалізацій) диференційований мінімальний статутний капітал на момент реєстрації банку, але не нижче наведених мінімальних розмірів.

Розглядаючи процес формування статутного капіталу банку, вважаємо за необхідне звернути увагу на специфічність даної процедури:

- засновниками банківської установи не можуть бути органи державного управління, підприємства, які вносять вклад до статутного фонду банку за рахунок позичених коштів;
- заборонено банкам формувати статутний капітал за рахунок коштів, джерела походження яких не підтверджені;
- заборонено здійснювати зустрічні інвестиції у статутні капітали інших банків або їх учасників [6].

На наш погляд, потребує законодавчого врегулювання питання джерел формування статутного капіталу. У Законі України “Про банки і банківську діяльність” (ст. 32) немає чіткого визначення поняття “непідтверджені джерела”. Зазначена невизначеність може призвести до використання для формування статутного капіталу банківської установи не призначених для цього коштів учасників.

Вважаємо за необхідне звернути увагу також на таку особливість механізму формування статутного капіталу як обов'язковість грошових внесків у статутний фонд банку. При цьому резиденти здійснюють внески у гривнях, а нерезиденти – юридичні особи та фізичні особи-іноземці – у вільноконвертованій валюті. Зазначений підхід ставить резидентів і нерезидентів у нерівні умови. На нашу думку, логічним було б дозволити резидентам вносити кошти до статутного капіталу банківської установи теж у вільноконвертованій валюті (за умови наявності дозволу НБУ), що поставить в рівні умови резидентів та нерезидентів – засновників банківської установи.

У розвитку банківської системи, на нашу думку, однією з найгостріших проблем є проблема захисту власного та статутного капіталів від знецінення. Як свідчать дані табл. 1, упродовж аналізованого періоду відслідковується чітка тенденція до збільшення абсолютної суми, як балансового власного, так і статутного капіталу системи банків як у національній так і в іноземній валютах: на 18995 млн. грн. або у 2,9 раза, на 3858 млн. дол. США або у 3,2 раза, на 12445 млн. грн. або у 3,4 раза, на 2516 млн. дол. США або у 3,7 раза. Але незважаючи на номінальне зростання обсягу балансового власного і статутного капіталу в іноземній валюті, спостерігається реальне їх зниження у 2005 році.

Варто зауважити, що в економічній літературі досить актуальним та дискусійним є питання доцільності формування статутного капіталу в не грошовій формі.

Доречно, на нашу думку, зазначити, що формування статутного капіталу в Україні до 1994 року дозволялося як у грошовій, так і в не грошовій формі. Розглянемо досвід Росії стосовно цього питання. При створенні кредитної установи встановлено відповідний норматив, який обмежує максимальну частку не грошової форми статутного капіталу у розмірі 20% статутного капіталу. Також учасники, (мова йде про акціонерів) кредитної установи можуть збільшувати розмір статутного капіталу як частково, так і повністю матеріальними активами у вигляді банківської будівлі, в якій знаходиться або буде знаходитися кредитна установа, за винятком незавершеного будівництва. При умові наявності дозволу Ради директорів Банку Росії учасники (акціонери) можуть формувати статутний капітал іншими належними їм активами, які не є грошовими коштами або

Таблиця 1

Динаміка обсягу балансового власного і статутного капіталу банків України*

Показник	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Балансовий капітал, млн. грн.	6450	7854	9981	12882	18420	25445
Темп зростання, у % до попереднього року	x	121,8	127,1	129,1	143,0	138,1
Балансовий капітал, млн. дол. США	1187	1482	1872	2416	3472	5039
Темп зростання, у % до попереднього року	x	124,9	126,3	129,1	143,7	145,1
Статутний капітал, млн. грн.	3666	4576	6003	8116	11605	16111
Темп зростання, у % до попереднього року	x	124,8	131,2	135,2	143,0	139,0
Статутний капітал, млн. дол. США	674	864	1126	1522	2187	3190
Темп зростання, у % до попереднього року	x	128,2	130,3	135,2	143,7	145,9

*До 2003 року – сплачений статутний капітал

* Розраховано за: Бюлетень НБУ. – 2006. – № 2. – С. 139.

банківськими будівлями. Максимальний розмір і склад таких активів визначаються Радою директорів Банку Росії [3, 3].

З огляду на вищевикладене зазначимо, що формування статутного капіталу у не грошовій формі призводить до низки проблем. А саме, це пов'язано із положенням про те, що частка статутного капіталу акціонерного банку, яка сформована шляхом капіталізації приросту вартості майна за переоцінки, не враховується у розрахунку основного капіталу. Також необхідно враховувати обґрунтованість процесу оцінювання майна, зокрема завищення або заниження вартості майна, яке спрямовується на формування статутного капіталу банківської установи.

Зазначені та інші зауваження дають змогу зробити висновок про недоцільність формування статутного капіталу у не грошовій формі на даному етапі функціонування економіки країни в цілому та банківської системи, зокрема. Проте, ми погоджуємося з поглядами деяких вчених стосовно дозволу на формування статутних капіталів шляхом оплати акцій (паїв) дорогоцінними металами.

Продовжуючи питання захищеності власного капіталу, слід зазначити, що в банківській літературі для характеристики захищеності капіталу використовується коефіцієнт його захищеності, який розраховується за формулою [9, 47]:

$$K_3 = OZ / BK,$$

де *OZ* – основні засоби;

BK – власний капітал банку.

Коефіцієнт захищеності (K_3) характеризує захищеність власного капіталу від інфляції вкладенням коштів у нерухомість, обладнання та інші матеріальні активи. Але слід зазначити, що таке однобічне використання капітальних ресурсів може призвести до погіршення ліквідності та платоспроможності бан-

ківської установи. Як відомо, із банківської практики – банківські установи, які захоплювались придбанням основних засобів, а також будівництвом власних офісів тощо, зазнавали серйозних проблем. Власний капітал окремих банківських установ дорівнює або значно менший від такого виду активів, як основні засоби (табл. 2).

Як бачимо із наведених даних у таблиці 2, співвідношення між розміром основних засобів та сумою балансового власного капіталу банків не зросло як в цілому по банках, так і по групі великих банків. Несуттєве зростання відбулося у групі великих, середніх та малих банків.

Потрібно підкреслити, що необхідним є урахування існуючих законодавчих обмежень. Зокрема, банківські установи можуть мати у власності нерухоме майно загальною вартістю не більше 10% власного статутного капіталу. Дане обмеження не поширюється на:

- приміщення, в яких розміщуються підрозділи банку, що виконують банківські операції;
- майно, яке перейшло до банку у власність на підставі реалізації прав заставодержателя відповідно до умов договору застави;
- майно, набуте банком з метою запобігання збиткам, за умови, що таке майно має бути відчужене банком упродовж одного року з моменту набуття права власності на нього.

Відповідно до Закону України “Про банки та банківську діяльність”, щоб зберегти від знецінення статутний капітал банківської системи, банки зобов'язані за підсумками року на основі балансової фінансової звітності коригувати його розмір на індекс девальвації чи ревальвації гривні за рахунок та в межах валових доходів або валових витрат банку за методикою НБУ.

На нашу думку, із цієї законодавчої норми стає незрозумілим навіщо і яким

чином здійснювати коригування статутного капіталу на індекс ревальвації гривні. Зазначене коригування призведе до зменшення статутного капіталу в гривневому еквіваленті, а отже, із незалежних від банківської установи обставин буде порушено чинне законодавство, що може потягнути за собою застосування до банківської установи заходів впливу з боку регулюючих та наглядових органів. Крім цього, на нашу думку, викликає сумнів доцільність зменшення розміру статутного капіталу, а також незрозумілим стає й те, як практично це здійснити, зокрема, коли акції визначеної номінальної вартості придбані акціонерами банку. І нарешті, в умовах значної девальвації гривні завдання захисту власного капіталу й статутного капіталу від знецінення навряд чи буде вирішене. Це можна обґрунтувати тим, що нерозподілений і поточний прибуток входять до складу власного капіталу банку. Коригування за рахунок валових витрат (за відсутності достатнього обсягу валових доходів) не приведе до номінального збільшення власного капіталу, оскільки збитки від здійснення

цієї операції зменшують розмір власного капіталу банківської установи.

Тому найоптимальнішим шляхом захисту статутних капіталів від знецінення буде надання можливості банківським установам здійснювати хеджування свого статутного капіталу через зберігання його в іноземній валюті. З практики функціонування банківської системи України відомо, що частина або вся сума статутного капіталу банківської установи, яка сплачена у вільноконвертованій валюті (ВКВ), з травня 1999 року не враховується у розрахунку нормативів загальної відкритої валютної позиції та довгої відкритої валютної позиції у ВКВ за умови розміщення цих коштів на окремому рахунку в Національному банку України. Необхідно зазначити, що ведення валютної позиції у вигляді залишків за депозитними рахунками у значних обсягах є недоцільним для банку, оскільки ці кошти відволікаються від активних операцій. Крім того, на сьогоднішній день банківські установи мають можливість щодо ведення довгої відкритої валютної позиції, для можливості хеджування статутного капіталу у доларах США або

Таблиця 2

Співвідношення між розміром основних засобів і сумою балансового власного капіталу*

Показник	1.01.2003	1.01.2004	1.01.2005	1.01.2006
У цілому по банках у тому числі:	0,49 ¹	0,50 ¹	0,48 ¹	0,45
найбільші банки з них:	0,73	0,70	0,64	0,52
Аваль	0,79	0,72	0,71	0,54
Приватбанк	0,60	0,48	0,51	0,48
Промінвестбанк	0,63	0,65	0,64	0,55
Ощадбанк	1,83	1,81	1,38	0,64
Укрсоцбанк	0,77	0,82	0,96	0,93
Укрексімбанк	0,97	0,91	0,67	0,40
Великі банки	0,44	0,42	0,37	0,48
Середні банки	0,39	0,43	0,40	0,42
Малі банки	0,26	0,29	0,31	0,29

* Розраховано за: Вісник НБУ. – 2003. – № 3. – С. 11–22; 2004. – № 3. – С. 48–59; 2005. – № 3. – С. 48–63; 2006. – № 3. – С. 46–61.

¹ У складі основних засобів враховано нематеріальні активи

євро. Однак, якщо статутний капітал сплачено не у зазначеній валюті, то ситуація залишається неврегульованою. При умові ведення банківськими установами класичної структурної валютної позиції немає значення, в якій валюті таку позицію вести, головним фактором має бути її стабільність. Отже, якщо банківські установи прагнуть захистити лише абсолютний рівень статутного капіталу в конкретній валюті, то вони повинні дотримуватися довгої валютної позиції саме у цьому виді валюти.

Підсумовуючи вищенаведене, приходимо до висновку, що питання удосконалення механізму формування статутного капіталу банку належить до найскладніших та невирішених. На нашу думку, удосконалення механізму формування статутного капіталу, зростання рівня капіталізації та захист статутного капіталу від знецінення можна досягти за допомогою:

- вирівнювання прав резидентів та нерезидентів з питання виду валюти, у якій здійснюються вклади до статутного капіталу, шляхом надання резидентам можливості здійснювати такі внески як у національній, так і у вільноконвертованій валюті (при умові дозволу Національного банку України);
- вирівнювання умов функціонування банківських установ як з іноземним капіталом, так і вітчизняних банків;
- надання можливості усім банківським установам мати довгу відкриту валютну позицію на рівні всього статутного капіталу з метою захисту його абсолютного рівня від знецінення;
- підвищення нормативного значення загальної довгої відкритої валютної позиції банку у вільноконвертованій валюті до 45 %;
- надання банківським установам дозволу на здійснення емісії власних акцій у вільноконвертованій валюті.

Література

1. Алексєєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
2. Алексєєнко М. Д., Алексєєнко Л. М. Формування статутного капіталу банку // *Фінанси України*. – 2005. – № 4. – С. 109–115.
3. Ерицяні А. В. Уставний капітал кредитної організації: правові аспекти // *Бизнес и банки*. – 2001. – № 1–2. – С. 3.
4. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік і прийняття рішень в банках: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 404 с.
5. Коваль С. Л. Капітал банку: суть та значення // *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: економіка*. – № 12. – 2002. – С. 154–157.
6. Закон України “Про банки та банківську діяльність” від 7 грудня 2000 року. № 2121-III // *Урядовий кур’єр*. – 2001. – 17 січня. – С. 5–13.
7. Закон України “Про господарські товариства” від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII // *Галицькі контракти*. – 1996. – № 42. – С. 40–50.
8. Закон України “Про цінні папери і фондову біржу” від 18 червня 1991 р. № 1201-XII // *Збірник законодавства, нормативних актів, арбітражної та судової практики*. – 1998. – № 29. – С. 2–8.
9. Парасій-Вергуєнко І. М. Аналіз банківської діяльності: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. (диск) – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.
10. Положення НБУ “Про порядок створення, державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень” від 31.08.2001 р. № 357 // www.bank.gov.ua
11. Раєвська Т. Практичні підходи до оцінки ризиків у діяльності банків // *Вісник НБУ*. – 2005. – № 8. – С. 9–15.